

FETÂVÂ-YI YAHYÂ EFENDİ

nerek istinsah edilmiştir. Bundan dolayı kitab ve babların sayısı nüshadan nüshaya değişiklik göstermektedir.

"Kitâbü't-Tahâre" ile başlayıp "Kitâbü'l-Ferâiz" ile son bulan ve otuz dokuz bölümden (kitab) oluşan bu fetva mecmuası klasik Hanefî fıkıh kitapları sistematüğinde düzenlenmiştir. İslâm hukununun daha çok muâmelâta dair konularının ele alındığı eserde ibadetle ilgili kısımların çok az yer tuttuğu görülmektedir. Fetvalar soru-cevap tarzında olup önce sorulan mesele kaydedilmiş, ardından bu soru, XVII. yüzyıldan itibaren gelenek halini alan "olur" ya da "olmaz" şeklinde, bazan da kısa bir açıklama ile cevaplandırılmıştır. Fetvaların gerekçeleri ve dayandığı kaynaklar belirtilmemiştir. Diğer fetva mecmualarında olduğu gibi bu eserde de dönemin sosyal hayatıyla ilgili bazı hususları görmek mümkündür. Meselâ tütün kullanımını hakkındaki fetva bunlardan biridir (bk. Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1056, vr. 7^a).

Birçok kütüphanede yazma nüshaları bulunan *Fetâvâ-yı Yahyâ Efendî*'nin (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., İzmir, nr. 248/1; Serez, nr. 1116; Hacı Hüsnü Paşa, nr. 311; Yenicami, nr. 666-668; M. Hafid Efendi, nr. 109) ilk istinsahının Yahyâ Efendi'nin ölümünden yirmi beş yıl sonra 1078 (1667-68) tarihinde yapılmış olduğu, ayrıca daha sonraki nüshalarda diğer şeyhülislâmlara ait bazı fetvaların da esere ilâve edildiği görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zekeriyâzâde Yahyâ Efendi, *Fetâvâ*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1056; a.e., Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 254, vr. 427^a; a.mlf., *Divan* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1334, nâşirin mukaddimesi, s. 35, 63; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, IV, 470; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 24, 231; Naimâ, *Târîh*, II, 234; IV, 63; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, I, 111; *Mecmûa-i Fetâvâ*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. K. 576, vr. 27; İbnü'l-Gazî, *Divânü'l-İslâm* (nşr. Hasan Seyyid Kisrevî), Beyrut 1990, IV, 396; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 753; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 47; Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri* (İstanbul 1307, haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1986, s. 52; Gibb, *HOP*, III, 274; *Sicill-i Osmânî*, IV, 636; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 442, 443; *Osmanlı Müellifleri*, II, 62, 498; Ahmed Refik [Altınay], *Alimler ve Sanâtkârlar* (İstanbul 1924), Ankara 1980, s. 147 vd.; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 60, 61, 62, 63, 90; Ali Uğur, *The Ottoman Ulemâ in the Mid-17th Century*, Berlin 1986, s. 72; Uriel Heyd, "Some Aspects of the Ottoman Fetvâ" (İstanbul a1307), *BSOAS*, XXXII (1969), s. 42, 51, 52; Mehmet İpşirli, "Esirî Mehmed Efendi", *DİA*, XI, 390.



MUSTAFA YAYLA

FETH

(bk. FETH).

FETH ALİ HAN

(ö. 1139/1726)

Safevîler'in son döneminde yaşayan bir Kaçar reisi.

İran'da hüküm süren Türkmen asıllı Kaçar Devleti'nin kurucusu Ağa Muhammed Şah'ın dedesidir. Aşaka Baş (Aşağı Baş) aşireti reisinin oğlu olarak 1097 (1685-86) veya 1104 (1692-93) yılında Esterâbâd'da doğdu ve orada büyüdü. Babasının ölümünden sonra aşiretinin başına geçti. O sırada Esterâbâd Türkmenleri'nin reisi olan Muhammed Han onunla Hacı Fazl Ali ve Muhammed Ali Beg adlı kardeşlerini hapse attırdı. Kardeşleri öldürüldüyse de kendisi haptiden kaçmayı başardı ve Yemût Türkmenleri'nin yardımıyla önce Mübârekâbâd'ı, arkasından Esterâbâd'ı ele geçirdi. Muhammed Han'ı öldürterek kardeşlerinin intikamını aldı. Daha sonra etraftaki şehirleri zaptedip durumunu güçlendirdi. Bunun üzerine yöredeki bazı beyler de onun hizmetine girdiler.

1709'da bağımsızlığını ilân eden Kanderah Valisi Mîr Veys'in oğlu Mîr Mahmûd kumandasında İran'a saldıran Afganlar Safevîler'in başşehri İsfahan'ı kuşattılar (1722). Ordusuyla Esterâbâd'dan gelen Feth Ali Han Afganlar'ı bozguna uğrattı ve şehri kurtardı. Ancak muhalifleri onun saltanat peşinde olduğunu iddia ederek Şah I. Hüseyin'i aleyhine çevirdiler. Feth Ali Han bu durumdan incinip Esterâbâd'a döndü; ardından da tekrar saldıran Afganlar İsfahan'ı aldılar. Başşehrin düşmesinden sonra Şah Hüseyin'in küçük oğlu ve veliahdı Tahmasb Mirza (II. Tahmasb) Kazvin'de kendini şah ilân etti (1722). Bu defa da yeni şahın etrafındakiler, İsfahan'ın düşüşünün Feth Ali Han'ın geri çekilmesinin sonucu olduğunu söyleyerek onu tahrik ettiler. Bunun üzerine Feth Ali Han Tahmasb ile bozuşup ordusunu mağlûp etti, onu tamamen kendi nüfuzu altına alarak Esterâbâd'a götürdü, ona gereken saygıyı gösterdi, kendisini de saltanat nâibi ve emîrülümerâ tayin ettirdi. Tahmasb Feth Ali Han'a ayrıca vekîlûddeve unvanını ve Simnan valiliğini verdi. Daha sonra ikisi birlikte Afgan beylerinden Melik Mahmûd-i Sîstânî'nin elinde bulunan Meşhed üzerine yürüdüler. Meş-

hed yakınlarında Kürt ileri gelenleri de Tahmasb'a katıldılar.

Feth Ali Han 14 Safer 1139'da (11 Ekim 1726) öldürüldü. Öldürülmesiyle ilgili çeşitli rivayetler vardır. Esterâbâd, onun Horasan'da Tahmasb'ın ordusunu tecrübesiz bulduğu için Esterâbâd'a döndüğünü, buna kızan Şah Tahmasb'ın Nâdir'in de (Şah) uygun görmesiyle onu hapse attırdığını ve rakibi Yuharu Baş (Yukarı Baş) Türkmen reisi Mehdi Han tarafından hapse iken öldürüldüğünü naklettikten sonra (*Dürre-i Nâdire*, s. 58-59) ikinci bir rivayete yer vermekte ve Tahmasb'ın, kendisinin Afganlar'a karşı Irak-ı Acem'e gitmesine engel olduğu için Feth Ali Han'ı Nâdir'e şikâyet ettiğini ve onu Feth Ali'nin öldürülmesiyle görevlendirdiğini söylemektedir (a.g.e., s. 66). Dünbülî'ye (s. 9) ve Sipihr'e (s. 14) göre ise Nâdir tarafından, kendisinin ordu kumandanlığına yükselmesini engellediği için hile ile ve şahın da onayı ile öldürülmüştür. Bir başka rivayete göre, Feth Ali Han'ı kiskanen Nâdir'in Şah Tahmasb'a onun kendisini öldüreceğini söylemesi üzerine vehme kapılan Tahmasb, Kaçarlar'ın Develü kolunun ulubeyi Muhammed Hüseyin Han'a emir vererek onu öldürtmüştür. Ayrıca Safevî kuvvetlerinin, Meşhed'i zaptederek burada şahlığını ilân eden Sîstânî Melik Mahmûd'u muhasara ettiği sırada Feth Ali Han'ın Nâdir'e gösterilen aşırı iltifattan rahatsız olarak ordunun hareket planına ait sırları Melik Mahmûd'a ifşa etmeye kalkışması sebebiyle Tahmasb tarafından öldürüldüğü de söylenmektedir. Naaşî Meşhed'de Hâce Rebî'e gömülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Mirza Mehdi Han Esterâbâdî, *Dürre-i Nâdire* (nşr. Seyyid Ca'fer Şehîdî), Tahran 1341 hş., s. 58-59, 66; Muhammed Kâzım-ı Mervî, *Âlem-âra-yı Nâdirî* (nşr. Muhammed Emin Riyâhî), Tahran 1369 hş., s. 27, 37, 54, 64, 66, 229, 914, 959, 960, 996, 1085, 1171; Ali Kulu Mirza, *İksârü't-tevârîh*, Tahran 1370 hş.; Abdürrezzâk b. Necef Kulu Han Dünbülî, *Me'âşir-i Sultânîyye*, Tahran 1351 hş., s. 7-9; Sipihr, *Nâsihu't-tevârîh*, Tahran 1344 hş. (Kaçariye bölümü, s.14); Ali Asgar Şemîm, *İrân der Devre-i Saltanat-ı Kâcâr*, Tahran 1370 hş.; Abdullâh-ı Müstevî, *Şerh-i Zindegî-yi men Târîh-i İctimâ'î ve İdârî-yi Devre-i Kâcâriyye*, Tahran 1360 hş.; R. G. Watson, *A History of Persia from the Beginning of the Nineteenth Century to the Year 1858*, London 1886; P. Sykes, *Târîh-i İrân* (trc. Seyyid Muhammed Takî — Fahr-ı Dâi-yi Glânî), Tahran 1366 hş., I, 309, 321, 342; Mehdi Bâmdâd, *Şerh-i Hal-i Ricâl-i İrân*, Tahran 1371, III, 73-76; H. R. Roemer, "The Safavid Period", *CHIr*, VI, 327; G. R. G. Hambly, "Âghâ Muhammed Khân and the Establishment of the Qâjâr Dynasty", a.e., Cambridge 1991, VII,27, 107-108.



SÂDİK SECCÂDİ